

UDK 616.154-055.2(497.6)(049.3)

Primljeno: 02. 03. 2025.

Stručni rad
Professional paper

Jasmina Husanović

MENSTRUALNI DISKURS I DRUŠTVENA PRAKSA: DOPRINOS RAZUMIJEVANJU PROBLEMA MENSTRUALNOG SIROMAŠVA I STIGMATIZACIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

(Jasna Kovačević i Zilka Spahić Šiljak, *Cijena nečiste krvi: kulturni i ekonomski aspekti menstruacije u Bosni i Hercegovini*, TPO Fondacija, Sarajevo, 2025)

Od velike je važnosti za razumijevanje rodne (ne)ravnopravnosti u teorijski okvir postaviti i empirijski propitati problem menstrualnog siromaštva i stigmatizacije menstruacije Bosni i Hercegovini. Autorice Jasna Kovačević i Zilka Spahić Šiljak su se u naučnoj studiji *Cijena nečiste krvi: socio-kulturni i ekonomski aspekti menstruacije u Bosni Hercegovini* koja je izašla početkom ove godine u izdanju TPO Fondacije iz Sarajeva vrijedno poduhvatile ovog za naš društveni i naučni kontekst pionirskog zadatka. Uokvirena jasno razrađenim teorijskim konceptima informiranim recentnom relevantnom literaturom vezano za stigmatizaciju menstruacije i menstrualno siromaštvo, njihova je monografija nastala na temelju prikupljanja primarnih empirijskih podataka kroz iscrpno terensko istraživanje kulturalnih i ekonomskih faktora koji su povezani s problemom menstruacije u Bosni i Hercegovini. Njihovo istraživanje poduzeto tokom 2024. godine prvo je takve vrste i opsega u Bosni i Hercegovini, a važno je naglasiti i njegovu sveobuhvatnost jer su uključile ispitanice iz cijele Bosne i Hercegovine, odnosno iz svih deset kantona Federacije BiH, Brčko distrikta i iz Republike Srpske. Autorice su koristile i kvalitativnu metodu kroz dubinske intervjue sa ženama raznih dobi i profila (73 intervjua), te opsežnu kvantitativnu metodu kroz

anketiranje 2051 ispitanice. U analizi rezultata primijenjena je savremena metoda triangulacije kao tehnike za poređenje i integraciju interdisciplinarnih teorijskih koncepata i podataka prikupljenih uz upotrebu različitih istraživačkih metoda.

U prvom poglavlju autorice detaljno opisuju cilj istraživanja, metodološki pristup, dizajn studije, te način prikupljanja i analize primarnih podataka, otvarajući time put za poglavlja koja slijede – dva tematska poglavlja koja daju kontekstualnu i teorijsku analizu problema vezanih za menstruaciju i menstrualno siromaštvo, te dva poglavlja u kojima se analiziraju rezultati empirijskog istraživanja iz kulturološke perspektive gdje je fokus na stigmatima i tabuima povezanim sa dominantnim narativima o menstruaciji, a potom i iz ekonomske perspektive gdje se pitanje siromaštva stavlja u prvi plan. Tako autorice u drugom poglavlju o društvenom kodiranju menstruacije razmatraju historijske i kulturne dimenzije društvenog odnosa prema menstruaciji, stavljajući akcenat na to kako su različite religije kroz historiju oblikovale percepciju menstruacije. Naglasak je na tome kako je menstrualna krv često percipirana kao nečista – s jedne strane zbog svoje razlike u odnosu na muški tjelesni standard, a s druge strane kao nešto što se iz perspektive patrijarhata smatra prljavim i potencijalno opasnim.

Treće poglavlje fokusira se na menstrualno siromaštvo kao značajan globalni i regionalni socio-ekonomski izazov analizirajući probleme poput ograničenog pristupa higijenskim proizvodima, neadekvatnih higijenskih uvjeta, nedovoljne edukacije o menstrualnom zdravlju te stigme povezane s menstruacijom. Posebna pažnja posvećena je fizičkim, psihološkim i društvenim posljedicama ovog problema, uključujući izostanke iz škole i smanjenje ekonomskih prilika za žene i djevojke. Autorice se također komparativno referiraju i na širi kontekst Zapadnog Balkana, s naglaskom na visoke troškove menstrualnih proizvoda, ekonomske prepreke, kulturnu stigmatizaciju i loše higijenske uvjete u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Četvrto poglavlje sadrži analizu nalaza empirijskih istraživanja (provedenih intervju a i anketa) koji se tiču određenih sociokulturnih aspekata menstruacije, fokusirajući se na proces socijalizacije djece i mladih, te na način na koji se sram i stigma internaliziraju (upotreba eufemizama, osjećaj nelagode pri kupovini i čuvanju higijenskih proizvoda te stereotipi o emocionalnoj nestabilnosti žena tokom menstruacije). Pored toga, autorice analiziraju vjerovanja i sujevjerja vezana za menstruaciju u društvu, kao i nedovoljnu senzibiliziranost zdravstvenih radnika, pogotovo kada je riječ o poremećajima menstrualnog ciklusa. U petom poglavlju autorice fokus analize empirijskih podataka dobijenih u istraživanju stavljaju na ekonomske aspekte menstruacije, s posebnim osvrtom na raširenost menstrualnog siromaštva u BiH i faktore koji utiču na izbor

menstrualnih proizvoda, održavanje higijene tokom menstruacije i kvalitet gineko-loške njege.

Empirijska istraživanja stavova vezano za menstruaciju i situaciju u pogledu menstrualnog siromaštva od ključne su važnosti za razumijevanje i rješavanje ovog složenog problema, posebno u zemljama koje spadaju među najsiromašnije u Evropi, kao što je Bosna i Hercegovina. Stoga ovo istraživanje omogućava precizno mapiranje obima problema, identifikaciju najugroženijih grupa u intersekcionalnom ključu, te grupa i područja s najizraženijim izazovima. Jedino naučni pristup zasnovan na dokazima osigurava bolje razumijevanje zdravstvenih implikacija uskraćenosti pristupa menstrualnim higijenskim proizvodima i odgovarajućim sanitarnim uvjetima, uključujući povećani rizik od infekcija, reproduktivnih komplikacija i negativnih efekata na mentalno zdravlje. Istraživanje koje je osnov ove publikacije obezbjeđuje naučne dokaze za utemeljen i rodno osjetljiv pristup javnom i reproduktivnom zdravlju u Bosni i Hercegovini.

Kroz analizu stereotipa i pogubnih patrijarhalnih reprezentacija menstruacije koje žene i djevojke u Bosni i Hercegovini često internaliziraju i/ili zbog kojih bivaju isključene/marginalizirane/stigmatizirane u bitnom aspektu svog života i samopojmanja, te uticaja menstrualnog siromaštva na razne sfere života (obrazovanje, radno mjesto, porodica, i sl.), istraživanje predstavljeno u monografiji rasvjetljava širi društveni kontekst rodne nejednakosti, ukazujući kako ekonomski, kulturni i društveni faktori perpetuiraju marginalizaciju i diskriminaciju žena, djevojaka i djevojčica. Time ova analiza može direktno uticati na kreiranje politika, poput ukidanja poreza na menstrualne proizvode, osiguravanja subvencija ili distribucije besplatnih proizvoda, te unapređenja sanitarnih uvjeta u školama i na javnim mjestima. Studija također doprinosi razbijanju stigme i problematičnih društvenih normi povezanih s menstruacijom, čime se stvara prostor za obrazovne kampanje i društvene promjene ka inkluzivnosti i ravnopravnosti. Kroz identifikaciju specifičnih potreba marginalizovanih grupa, uključujući osobe s invaliditetom i one u ruralnim područjima, otvara se put za osmišljavanje i provedbu ciljanih i sveobuhvatnih rješenja. Tako rezultati istraživanja predstavljeni u monografiji mogu osigurati mehanizme za praćenje i evaluaciju učinkovitosti politika i programa rodne ravnopravnosti, te za kontinuirano prilagođavanje i unapređenje strategija za borbu protiv stigmatizacije menstruacije i menstrualnog siromaštva u Bosni i Hercegovini.

Što se tiče teorijskog okvira vezanog za pitanje dominantnog menstrualnog diskursa i aktualne društvene prakse vezano za problem menstruacije u Bosni i Hercegovini, važno je dodati da menstrualni diskurs posjeduje tri formativna elementa:

stigmatizaciju, medikalizaciju i komercijalizaciju menstruacije. Kroz sva tri ova međuvisna aspekta menstrualnog diskursa žene internaliziraju dominantni panoptički menstrualni pogled i kontinuirano samo-objektiviziraju i samo-reguliraju vlastita tijela čime discipliniraju sebe kao društvene subjekte, kroz pokušaj da izbjegnu ono što je društveno konstruirano kao „javni spektakl krvareće ženskosti“¹. Medikalizacija se odnosi na oblikovanje životnih iskustava poput menstruiranja kao procesa zdravstvenog poremećaja o kome se raspravlja u medicinskim terminima i kome se pristupa kroz medikaliziranja rješenja. S druge strane, komercijalizacija menstruacije kroz industriju menstrualnih proizvoda u savremenom potrošačkom društvu, gdje pitanje menstruacije postaje teren za komodifikaciju iskustva i sticanje profita, što ima svoje ljudske, ekonomske, ekološke i zdravstvene posljedice, također mora biti predmet feminističke analize. Oba ova elementa, i komercijalizacija i medikalizacija društveno kodiraju i reguliraju menstrualnu praksu i ženske subjekte kroz opoziciju higijensko-nehigijensko, i samim tim jasno utiču na konceptualizaciju, smisao i cijenu „nečiste krvi“.

Treba znati da ovakav holistički pristup često nedostaje politikama velikih međunarodnih organizacija koje se bave problemom menstrualnog siromaštva, budući da pitanja komercijalizacije i medikalizacije nerijetko ostavljaju po strani, dok je fokus na de-stigmatizaciji. Evidentno je da feministička naučna analiza i aktivistička praksa treba težiti da obuhvati sva tri momenta menstrualnog diskursa u svom obzoru djelovanja. U ovoj naučnoj studiji autorice Kovačević i Spahić Šiljak jasno čine prvi i nemjerljivo vrijedan korak analizirajući učinke stigmatizacije menstruacije te uzroke i posljedice menstrualnog siromaštva u Bosni i Hercegovini čime otvaraju put za dalja propitivanja. Ono što bi bilo važno uraditi u narednim istraživanjima jeste analiza medikalizacije i komercijalizacije menstruacije u kontekstu Bosne i Hercegovine kao siromašnog društva uhvaćenog u strujanja globalnog kapitala i patrijarhata koji normira sve aspekte društvenog/ličnog/političkog.

Svojom utemeljenošću u relevantnim savremenim pristupima sagledavanju problema stigmatizacije i stereotipizacije menstruacije, kao i menstrualnog siromaštva; svojim pionirskim doprinosom empirijskim nalazima potrebnim za dalja istraživanja i politike u ovom polju proučavanja i djelovanja; te svojim društveno angažiranim učinkom glede rodne ravnopravnosti, naučna monografija *Cijena nečiste krvi: kulturni i ekonomski aspekti menstruacije u Bosni Hercegovini* autorica Jasne Kovačević

1 Patterson, Ashly (2014), "The Social Construction and Resistance of Menstruation as a Public Spectacle", u: Farris, Nicole D. et al. (eds), *Illuminating How Identities, Stereotypes and Inequalities Matter through Gender Studies*, Springer, Dordrecht, 91-108.

i Zilke Spahić Šiljak daje prijeko potreban zamah i naučnom i aktivističkom bavljenju dosada neispitivanim aspektima rodno i spolno zasnovane diskriminacije, stigmatizacije i osiromašjenja koji su dio ličnog i društvenog iskustva djevojčica i žena u Bosni i Hercegovini i globalno. Tako ćemo bolje osvijestiti kako je menstruacija i političko i ekonomsko i ekološko, a samim time i rodno i klasno pitanje.

Adresa autorice

Author's address

Jasmina Husanović

Univerzitet u Tuzli

Filozofski fakultet

jasmina.husanovic@untz.ba

